

Czakó Gábor

Szavárd magyarok a Világháborúban

Kothay Nándor szobrászművész (1921-2000) a Temes megyei Ótelken gyermekkedett, szerb, román, német környezetben. Pajtásai nyelve ráragadt. A Főiskolán 1948 után Pátzay Pál tanítványa volt, ám lélekben inkább Medgyessy Ferenchez húzott.

A művészetletré készülődve 44-ben behívták katonának, majd négy évet raboskodott a Gulágon. Az utolsó időben a dél-kaukázusi Sztjepanakertben, a mai Hegyi Karabah fővárosában. A város azeri neve Hankendi. Hamar megtanult oroszul s egy kicsit a helyi nyelveken is: örményül, azeriül. Mint tolmácsként is használható embert beosztották abba a csoportba, amelyik kijárt olykor a lágerből a városba különféle beszerzéseket intézni.

Rövid életrajzának közétevéje, barátja és pályatársa, Mihály Árpád szobrászművész írja *Agyagból asszonyt... Kőből katonát, fémről figurát* c. füzetében. (21-22. old.): „Egy raktár előtt árura várakozva környékbeli népviseletbe öltözött hegylakókkal kezdtek beszélgetésbe. (...) Mondták, hogy ők magyarok, azok meg azt állították, hogy ők a magyarok – méghozzá szavárd magyarok, itt laknak a közelben. Mutatták is, hogy ott vannak a falvaik a hegyekben. Miután kiderült, hogy egyről beszélnek – hogy mindkét csoport magyar, ezt értették, de azt, hogy „szavárd”, azt végképp nem. A hihetetlen történeten nagyot nevettek, köztük Nándor is, mivel egy átlagos műveltségű magyar a „szavárdokról” mit sem tudott. Később egy füleki zászlós fogolytársuk világosította föl őket, kik is

a „szavárdok”. A fölvilágosítás tartalma nem maradt ránk.

„*Angyal szállt el köztük, a szárnya suhogását is hallhatták volna, de nem volt rá fölük, nagy pillanat volt, de nem ismerték föl.*” Nándi ezt a megélt történetet élete egyik legszebb emlékének tartotta. Később szegyenkezett is tudatlansága miatt.”

Ma nemhogy átlagos műveltségű magyarok nem tudnak a szavárd magyarokról, de a magyar szakot végzett tanárok, sőt, professzoraik zöme sem, hogy a zászlósokról ne is beszéljünk. A minap olvastam az egyik leghíresebb magyar nyelvésztől, hogy *Szavárd* helyneveink nem eredhettek a szavárd szóból. Ugyan miért nem? Az *o* és az *a* között ne volna átjárás? Az *arc* nem egy az *orca* szóval? A *borozda* a *barázdával*? A *Halotti Beszéd*ben olvasható *odutta* az *adottával*?

Könnyen lehet, hogy a magyar őstörténet sokat nyerne, ha a füleki zászlós, tehát bizonyára érettségizett ember, fölvilágosítása is ránk maradt volna.

Sajnos, a rövidke szövegből nem derült ki, hogy milyen nyelven társalogtak: oroszul, azeriül, örményül?

Netán szabirul-magyarok?

Annyit valószínűsít Mihály Árpád pár mondata, hogy a *'magyar'* szót egyformán ejthették, és „ezt értették” – mindkét csoport tagjai. Ez sem semmi ahhoz képest, hogy jó ezer esztendeje nincs kapcsolat közöttünk. Már ha egyáltalán azoknak a szavárd magyaroknak az ivadékai, akik Levédiában elváltak Árpád népétől, és – *Bíborbanszületett Konstantin* szerint – „a *„Kaukázuson túlra, Perzsia határvidékére*

költöztek.” Mert az adatok szerint azon a vidéken korábban is éltek szavárd magyarok.¹ A szavárdok magyarsága melletti apró jelecske, hogy ők is nevettek a döbbenetes találkozáson.

A *szavárd magyar* szókapcsolat visszahangzik bő évezrednyi messzeségbe Bíborbanszületett Konstantin császár idejébe, aki szerint a magyarok régi neve „szárvartü ászfalü volt, onnan is távolabbi időbe, a magyar-ugor együttélés korába, amikor eleinket a hantik és manysik *szabirnak* nevezték mondáikban, hősénekeikben.

Csudálatos lenne megtudni, hogy a saját anyanyelvükön folyt beszélgetés miként csengett a másik társaság fülében? Értettek-e abból valamit? Ha ma elutazna

¹ Lásd e kötet Juliánusz rejtett üzenetei c. írásában Muagerisz „hun” királyról szóló részt.

néhány lelkes és hozzáértő honfitársunk a Sztjepanakert melletti szavárd magyarokhoz nyelvet, meséket, emlékeket, népdalokat és mindenféle hagyományt gyűjteni, vajon mire jutna?

Az kétségtelen, hogy a kutatásnak a kultúra egészére ki kellene terjednie, sőt, antropológiai és genetikai mintákat is kéne venni.

Nem lenne könnyű utazás, mert hivatalos magyarságtudományunk a nem-finn-ugor kapcsolataink iránt nem igen érdeklődik, ráadásul Hegyi Karabah zömmel örmény lakosságú, ám a nemzetközi jog szerint Azerbajdzsán része, ám 1991-ben kinyilvánította függetlenségét, majd 1996 óta de facto független állam, ám nem kapott nemzetközi elismerést.

Megjelent: Czakó Gábor: Juliánusz barát ajándéka, Bp. 2014, CzSimon Könyvek

Október 18.-án Krikor atya celebrálta az örmény katolikus szentmisét az Orlay utcai templomban. Közreműködött a ministránsok kara és a kórus